مقاله

محسن اخباری

نگاهی به آثار و برکات معنوی و اخلاقی ماه رمضان

ماه فرصت‌ها

ماه مبارک رمضان در توصیف آیات قرآنی و روایات معصومین(ع) ماه نزول قرآن، ماه مغفرت و آمرزش، ماه جود و کرم، ماه بخشش و نیکوکاری، ماه ایثار و از خودگذشتگی، ماه جهاد و کوشش، ماه سعی و تلاش، ماه رحمت و سازندگی و ماه ضیافت الله، ماه تهذیب نفس، کسر شهوت، غلبه و چیره شدن بر نفس، ماه صبر و استقامت و بالاخره ماه خودسازی و اصلاح جامعه است. به همین دلیل ماهی است که بیشترین برکات الهی شامل حال مؤمنان می‌شود و می‌توانند از این فرصت که ضیافت الهی است، بهره‌مند شوند و طبق بیان رسول گرامی اسلام(ص) نه تنها از زیانکاران و خسران دیدگان نباشند، بلکه در زمره مغفورین قرار گیرند. «این ماهی است که حسنات در آن مضاعف و اعمال نیک در آن مورد قبول (خدا) است، هر که در این ماه برای خدای عزوجل دو رکعت نماز (مستحبی و نافله) بخواند خداوند او را می‌آمرزد، سپس فرمود: بدبخت حقیقی کسی است که این ماه از دستش به در رود و گناهانش آمرزیده نشود و موقعی که خوش کرداران به دریافت جوایز پروردگار کریم موفق و کامیاب گردند او زیانکار باشد. (امالی صدوق، مجلس ۱۳، حدیث ۲) از این‌رو باید از این ظرفیت الهی در مسیر خودسازی، تربیت نفس و نهادینه‌سازی تعالیم معنوی و اخلاقی در وجود خود بهره جست و در راه سلوک به سمت تبدیل شدن به انسان کامل و اسوه الهی گام برداشت.

■■■

■ بهترین فرصت برای آغاز حرکت

در طی زندگی انسان، فرصت‌ها و زمان‌هایی محدود و زودگذر حاصل می‌شود که با شناخت و بهره‌برداری درست از آنها می‌توان مراتب کمال و سعادت را با سرعت بیشتر و به تعبیری ره صد ساله را به زمانی کوتاه طی نمود؛ چنان که پیامبر گرامی اسلام(ص) نیز در این رابطه می‌فرماید: «به‌درستی که در روزگار شما، پروردگارتان نسیم‌هایی می‌وزاند. آگاه باشید که در این هنگام، خود را به آن نسیم‌ها بسپارید، شاید نسیمی به شما برخورد که پس از آن هرگز گرفتار بدبختی و شقاوت نشوید.» (کنز العمّال؛ حدیث ۲۱۳۲۴)

بنابراین به تعبیر مقام معظم رهبری «اگر بخواهیم در یک جمله ماه رمضان را تعریف کنیم، باید عرض کنیم ماه فرصت‌ها... اگر از این فرصت‌ها بتوانیم درست استفاده کنیم، یک ذخیره عظیم و بسیار ارزشمندی در اختیار ما خواهد بود.» (۱۳۸۶/۶/۲۳)

از این‌رو باید گفت مؤمن واقعی خود را قبل از شروع ماه رمضان برای درک این فرصت آماده کرده و با توجه و برنامه‌ریزی بیشتر سعی می‌کند از آن به بهترین شکل بهره ببرد و آن را آغازی برای شروع سیر و سلوک معنوی خود قرار دهد. مقام معظم رهبری از این منظر به از دست ندادن فرصت، همگان را هشدار می‌دهند و می‌فرمایند: «گرفتاری زندگی، گرفتاری معاش، گرفتاری امور شخصی، گرفتاری اهل و اولاد و انواع گرفتاری‌ها مانع می‌شود که ما به خودمان، آن‌چنان که شایسته است، برسیم. لذا یک ماه رمضان را که خدای متعال قرار داده، فرصت مغتنمی است، این ماه را از دست ندهید. مقصودم این است که اگر نمی‌توانیم به‌طور دائم در حال مراقبت و ساخت‌وساز خودمان باشیم، اقلاً ماه رمضان را مغتنم بشماریم.» (۱۳۷۱/۱۲/۴)

■ رمضان؛ فرصت تلطیف روابط اجتماعی

در ماه رمضان که بندگان به عبادت خالصانه و تقرب الهی هرچه بیشتر می‌اندیشند، نیت‌ها و اعمال از خلوص و پاکی نیت بیشتری برخوردار شده و دل‌ها به همدیگر نزدیک‌تر از همیشه می‌شوند. از این‌رو این ماه مبارک بهترین فرصت برای انجام امور و فعالیت‌های خالصانه و تأثیرگذار اجتماعی و خانوادگی است.

در میان رهنمودهای ائمه معصومین(ع) درباره ضرورت فعالیت‌های خالصانه اجتماعی و خانوادگی در ماه مبارک رمضان و نقش روزه در تسهیل آن باید به دعای حضرت امام سجاد(ع) به‌عنوان نمونه‌ای تأمل‌برانگیز و تأثیرگذار توجه کرد و از آن درس آموخت. امام سجاد(ع) در بخشی از دعاهای مربوط به ماه مبارک رمضان اینگونه با حضرت پروردگار مناجات می‌کند: «ای خداوندا! در این ماه ما را موفق دار که به خویشاوندانمان نیکی کنیم و به دیدارشان بشتابیم و همسایگانمان را به بخشش و عطای خویش بنوازیم و اموالمان را از هرچه به‌ناحق بر آن افزوده‌ایم پیراسته داریم و با ادای زکات پاکیزه گردانیم و با آنان که از ما گسیخته‌اند بپیوندیم و با آن که در حق ما ستمی روا داشته به مقتضای انصاف رفتار کنیم و با آن کس که با ما دشمنی ورزیده، دوستی کنیم جز آن کسانی که به‌خاطر رضای تو با آنان دشمن شده‌ایم که با چنین دشمنی هیچ‌گاه سخن از دوستی نگوییم و همدل نشویم.»

با توجه به این روایت است که مقام معظم رهبری در خصوص این وجه از ماه مبارک رمضان می‌فرمایند: «سعی کنیم از این فضای معنویت و صفا که در ماه رمضان در سطح جامعه عمومیت دارد، برای ارتباطات صحیح و معنوی میان خودمان و دیگران استفاده کنیم و تصمیم‌های درست بگیریم، اقدام‌های درست کنیم، خوش‌بینی را، اعتماد را، ایجاد محبت را، خیرخواهی نسبت به یکدیگر را در ارتباطات خودمان دخالت بدهیم و این بهره را از ماه رمضان ببریم که در روابط اجتماعی و روابط انسانی یک تلطیفی به‌وجود بیاوریم.» (۱۳۹۳/۴/۱۱)

توجه به این توصیه‌ها در روایات ائمه معصومین (ع) در خصوص اطعام مؤمنان و توجه به حال نیازمندان و فقرا در این ماه مبارک است که می‌تواند بسیاری از مشکلات و معضلات اجتماعی را با اقدام همگانی مؤمنان برطرف کند؛ چنانکه تاکنون نیز توانسته است منشأ بسیاری از برنامه‌ها و اقدامات جهادی و خودجوش همچون رزمایش همدلی و کمک مؤمنانه در سال‌های شیوع بیماری و سختی شود.

در اینجا به بخشی از خطبه شعبانیه حضرت رسول (ص) تبرک می‌جوییم که در شرح وظایف روزه داران فرمودند: تَصَدَّقُوا عَلَی فُقَرَائِکُمْ وَ مَسَاکِینِکُم: وظیفه شما در این ماه آن است که به فقرا و مساکین صدقه بدهید، این تصدیق نیز باید با احترام و قصد قربت همراه باشد نه با تحقیر یا ترحم. در بخش دیگری از این خطبه پیامبر اسلام(ص) همگان را به اطعام و دادن افطاری به روزه داران ترغیب می‌کند: «هر کس در ماه رمضان به خاطر خدا به روزه‌دار افطاری بدهد، خداوند ثواب آزاد کردن بنده‌ای را به او می‌دهد و گناهان او را نیز می‌بخشد [شاید چون روزه‌دار خود را آزاد کرده است] عرض کردند: یا رسول الله ما توانایی افطاری دادن نداریم چگونه به این فیض برسیم؟ فرمود: از آتش جهنم خود را برهانید هر چند به اندازه یک خرما یا نیمی از آن افطاری بدهید. آن روز، روز سختی بود، چه بسا نصف خرمایی هم افطاری به حساب می‌آمد، گاه بر اثر پیش آمدی غیر منتظره فقر بر مسلمانان سایه می‌افکند مثلاً اصحاب صفه از ابتدایی‌ترین امکانات بی‌بهره بودند، گاه مسلمانان مدت‌ها در محاصره اقتصادی و نظامی قرار می‌گرفتند. بعدها نیز چنین بود و اهل باطل در توجیه فقر مردم و ثروت خود مکتب جبر را ترویج می‌کردند.» (عیون اخبار الرضا(ع)، ابن بابویه، محمدبن علی، ج ۱، ص ۲۹۶)

■ ماه ترویج اخلاق اسلامی

ماه رمضان به‌دلیل وجوب روزه و نیز ترک هرگونه معاصی و رفتارهایی که موجب بطلان این عبادت الهی می‌شود، همچون دروغ و تهمت به انبیا و اولیای الهی و گناهان و معاصی دیگر و نیز سفارش به انفاق و اطعام فقرا و مساکین و رفتارهای اخلاقی و معنوی، بهترین فرصت برای تبعیت از الگوی اخلاق اسلامی و نهادینه کردن آن در شخصیت و رفتار انسان مؤمن است؛ فرصتی که اگر انسان آن‌را برای خود زمینه‌سازی کرده و این شیوه رفتاری را در خود نهادینه‌سازی نماید و در ایام بعد از ماه مبارک نیز آن‌را حفظ کرده و ادامه دهد، در شکل دادن شخصیت برتر اخلاقی انسان مسلمان و الگو شدن او بسیار مغتنم است. به‌همین‌دلیل است که توجه به وجوه گوناگون تقوا در ماه مبارک رمضان بیش از ماه‌های دیگر مورد توجه قرار می‌گیرد، چراکه به تعبیر قرآن کریم «تقوا روح روزه است»، آنجا که ندای قدسی، انسان را می‌خواند که «یا ایهاالذین امنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون» و پس از سفارش به گرفتن روزه مانند آنان که پیش از ما بوده‌اند، تأکید کرد: «باشد که پرهیزگار شوید» چراکه تا تقوا نباشد، روزه به‌عنوان عبادت الهی تأثیر اخلاقی و انسان‌سازی خود را نخواهد داشت.

> در ماه رمضان با وجود شرایط ویژه مانند برگزاری محافل توسل و ذکر فضائل و مناقب اهل بیت(ع) و بیان جایگاه ایشان در جهان هستی و وظایف ما در برابر ایشان، زمینه بسیار مناسبی برای شناخت و معرفت صحیح و تحکیم پیوند با این خاندان فراهم است و این معرفت، فراتر از شناخت نام‌ها و لقب‌هاست

در حقیقت در این ماه مبارک و با تمرین سختی روزه، می‌توان روح را بر جسم غلبه داد و فضائل و کمالات روحانی را تمرین کرد و در ذهن و جان خود پایدار نمود، چراکه در حقیقت روزه به‌عنوان یکی از بهترین مصداق‌های عبادت، از اثرگذارترین عوامل در چیره شدن خواسته‌های روحی بر کشش‌های جسمانی و از کارآمدترین شیوه‌ها برای تقویت اراده روح و غلبه آن بر خواهش‌های نفسانی است. امام خمینی(ره) در این‌باره می‌فرماید: «یکی از اسرار و نتایج عبادات و ریاضات، آن است که اراده روح در ملک بدن، نافذ گردد و مملکت تن، یکسره در تحت کبریای روح درآید و قوای بدن و غرایز جسم، از عصیان و سرکشی و عنانیت و خودسری بازمانند و تصمیم ملکوت باطن قلب شوند، بلکه کم‌کم تمام قوا در ملکوت فانی شوند و امر ملکوت در ملک بدن جاری و نافذ گردند و اراده روح قوت گیرد و زمام مملکت را از دست شیطان و نفس اماره بگیرد.»

امام خمینی(ره)، اثر عبادتی مانند روزه را بسی بالاتر از چیرگی اراده روح بر جسم دانسته، غلبه اراده خداوند را بر اراده و خواسته‌های روح و جسم انسان، بالاترین ثمره عبادت معرفی کرده است.

ضرورت توجه به تقوا و رعایت آن در جامعه امروز ما بیشتر احساس می‌شود، چراکه بر اساس حدیث حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) مبنی بر این که «کسانی که خصومت می‌ورزند و نزاع می‌کنند، نمی‌توانند با تقوا باشند.» یکی از پیامدهای بی‌تقوایی، اختلاف و تفرقه در جامعه برشمرده و تأکید می‌شود «خصومت‌ها بی‌تقوایی می‌زاید و بی‌تقوایی‌ها بر حجم خصومت می‌افزاید.» این عبارت شاهدی برای علت و معلول بودن اختلاف برای بی‌تقوایی و به‌طور خاص بی‌تقوایی سیاسی است. همچنین نفوذ جریان‌های نوگرای همراه با بدعت در دین، دیگر ویژگی‌های جامعه بی‌تقواست و ترویج خرافات و بعضی مسلک‌های نادرست و به انحراف کشیده شدن و تحریف برخی از حقایق دینی، مواردی است که در جامعه بی‌تقوا زمینه ظهور و بروز آن فراهم می‌شود. تنها راه پیشگیری از ابتلای جامعه به بی‌تقوایی، بازگشت افراد به مسیر حق و رعایت تقوای عام است که در ماه مبارک رمضان بهترین فرصت برای رسیدن به این جامعه متعالی است.

■ رمضان، فرصت پیوند با ولایت

در ماه رمضان با وجود شرایط ویژه مانند برگزاری محافل توسل و ذکر فضائل و مناقب اهل بیت(ع) و بیان جایگاه ایشان در جهان هستی و وظایف ما در برابر ایشان، زمینه بسیار مناسبی برای شناخت و معرفت صحیح و تحکیم پیوند با این خاندان فراهم است و این معرفت، فراتر از شناخت نام‌ها و لقب‌هاست. همچنین در این ماه است که مولای متقیان امام علی(ع) به شهادت می‌رسند که این واقعه فرصتی است برای شناخت و درک فضائل و خصوصیات بی‌بدیل آن امام عزیز که با مرور خصوصیات و ویژگی‌های اخلاقی و معنوی ایشان همچون عبادت و انفاق و کمک به فقرا، هرچه بیشتر خود را به ایشان نزدیک و شبیه نماییم و از فضائل وجودی آن حضرت بهره‌مند گردیم. چنان‌که مقام معظم رهبری این موضوع را از برکات ماه رمضان بیان کرده و می‌فرمایند: «یکی از موضوعاتی که حقیقتاً از برکات این ماه است، توجه به زندگی امیرالمؤمنین(ع) و مولی المتقین، علی بن ابیطالب (علیه‌الصلاه والسلام) است. ما هیچ وقت این قدر توفیق پیدا نمی‌کنیم که به زندگی امیرالمؤمنین(ع) دقیق شویم و مفاهیم مختلف و ابعاد عظیم این زندگی را مورد مطالعه قرار دهیم. نه مردم معمولی، نه گویندگان و به خصوص مسئولان کشور اسلامی که امروز بیش از همه به این مطالعه و شناخت احتیاج دارند این فرصت را در ماه‌های دیگر کمتر به دست می‌آورند. هر کس هر مسئولیتی دارد، از بالا تا پایین، احتیاج دارد با زندگی امیرالمؤمنین(ع) و ابعاد و ریزه‌کاری‌های آن آشنا بشود.» (۱۳۷۰/۱/۲۶)

■ ماه رمضان، ماه گشودن باب توبه به درگاه الهی و تسلیم خداوند شدن

از مهم‌ترین برکات ماه رمضان، این است که ماه رحمت و مغفرت الهی است. در دعای وداع ماه مبارک رمضان، امام سجاد به پروردگار عالم عرض می‌کند: «انت الّذی فتحت لعبادک بابا الی عفوک و سمّیته التّوبه»، این باب را خداوند به سوی بندگانش گشوده است تا به سوی عفو او بشتابیم، از نعمت عفو و رحمتش بهره ببریم. این در، درِ توبه است به‌خصوص که شب‌های مبارک قدر که فرصتی ارزشمند برای آمرزش بندگان از سوی خداوند رحیم است، در این ماه قرار داده شده است تا بندگان گنهکار از این فرصت استفاده نموده و با توبه واقعی و پشیمانی از گناهان گذشته، رو به درگاه الهی آورند و راه درست و مستقیم را بازشناسند.

پس از اینکه انسان مؤمن، با این رویکرد به ماه مبارک رمضان وارد شد و تصمیم به پذیرش و اجرای اوامر الهی در این ماه گرفت، به مقام «تسلیم» اوامر الهی می‌رسد. از این منظر است که ماه رمضان «شهرالاسلام» نامگذاری شده است. به تعبیر مقام معظم رهبری «یعنی شهر «اسلام الوجه لدی الله؛ در مقابل خدا تسلیم بودن.» خب؛ انسانی جوان است و وقتی روزه می‌گیرد، گرسنه است، تشنه است و تمام غرایز، او را به سمت هوس و اشتهایی می‌خواند. ولی او، در مقابل همه این غرایز می‌ایستد. برای چه؟ برای اجرای امر پروردگار. و این تسلیم در مقابل پروردگار است. در هیچ روزی از روزهای سال، یک مسلمان به طور عادی، این همه در مقابل خدا تسلیم نیست که در روزهای ماه رمضان به طور عادی تسلیم است. پس «شهر اسلام» شهر تسلیم است.» (۱۳۷۳/۱۱/۱۴)

■ ماه رمضان، ماهی برای تربیت جوان مؤمن حزب‌اللهی

در این ماه مبارک رمضان که ماه عبادت، ماه قرآن و ماه بندگی و تقواست و زمینه ادای فرایض فردی و جمعی به‌خوبی مهیاست بهترین فرصت برای تربیت و تعلیم دینی و معنوی جوانان است تا با بهره‌برداری از این فرصت خود را مقابل هجمه‌های فرهنگی و دینی این زمانه که از هر زمانی دیگر بیشتر و مخرب‌تر است، آماده کنند. در این ماه با تشویق جوانان مخصوصاً روزه اولی‌ها و دختران و پسرانی که تازه به سن تکلیف رسیده و انجام واجبات بر آنان تکلیف می‌شود، به روزه‌داری و عبادت و انس با قرآن و شرکت در مجالس دینی می‌توان آنان را مجهز به سلاح تقوا و دینداری کرد و به تعبیر مقام معظم رهبری جوان مؤمن حزب‌اللهی را تربیت کرد، چراکه از زیباترین و به یادماندنی‌ترین ماه‌های رمضان، ماه رمضان روزه اولی‌هاست؛ کسانی که تازه به سن تکلیف رسیده‌اند و نخستین ماه رمضانی است که روزه می‌گیرند. این موضوع در روایات ما نیز توصیه شده و در روایتی از امام صادق (ع) نقل شده که می‌فرمایند: «از فرزندان ۹ ساله خود اگر توان روزه‌داری دارند، بخواهید روزه بگیرند و تا هر زمانی که تحمل داشتند آن را نگه دارند و هر زمان خواستند افطار کنند.» یا در روایتی دیگر به جوانان توصیه شده است: «ای جوانان بر شما لازم است که ازدواج کنید و اگر قدرت آن را نداشتید روزه بگیرید، زیرا روزه باعث مهار کردن شهوت و اجتناب از گناهان خواهد شد.» (وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۰۰)

علاوه بر این، درس آموختن از سیره و رفتار عبادی علمای دینی به‌ویژه شخصیت معنوی امام راحل که در این ماه به عبادت و بندگی توجهی خاص داشتند، الگویی بسیار ارزشمند برای تربیت دینی جوانان می‌تواند باشد؛ چنان که نقل است آن عارف وارسته در ماه مبارک رمضان وقتی نجف بودند، هر سه روز یک دور قرآن را ختم می‌کردند و زمانی که در جماران بودند، به‌خاطر کهولت سن، هر ۱۰ روز یک‌بار قرآن را ختم می‌کردند. در ایام سال، ماهی یک‌بار قرآن را ختم می‌کردند. ایشان همواره با قرآن مأنوس بودند. یک جزء قرآن را هشت قسمت کرده و هر قسمت را در زمان خاصی قرائت می‌کردند. گاهی مدت‌ها روی یک آیه قرآن مکث می‌کردند.

یادداشت

امین کریمی

رستاخیز جان در بهار قرآن

از جمله فضائل گرانقدر ماه مبارک رمضان، نزول قرآن در این ماه شریف است. در سوره مبارکه بقره، پس از بیان حکم وجوب روزه در «ایام معدودات»، به‌صراحت به این موضوع اشاره شده و در معرفی آن ایام می‌فرماید: «آن چند روزی که روزه آن واجب شده، ماه رمضان است؛ ماهی که قرآن برای راهنمایی مردم و نشانه‌های هدایت و فرق میان حق و باطل، در آن نازل شده است.» (بقره / ۱۸۵) ولی در این آیه مبارکه، خصوصیات دقیق آن را که در کدام شب یا روز بوده، بیان نمی‌کند. اما در سوره دخان، پس از سوگند به «کتاب مبین» یعنی قرآن، زمان نزول آن را در شب قدر که شبی بسیار مبارک و با اهمیت است و در آن هر امری از امور بر اساس حکمت الهی تفصیل و تبیین می‌شود، عنوان می‌نماید: «ما آن [قرآن] را در شبی پربرکت نازل کردیم. ما همواره انذارکننده بوده‌ایم. در آن شب که هر امری بر اساس حکمت [الهی] تدبیر می‌گردد، [آری، نزول قرآن] فرمانی بود از سوی ما. ما [محمد(ص) را] فرستادیم، اینها همه به‌خاطر رحمتی است از سوی پروردگارت، همانا که او شنونده و داناست.» (دخان / ۳) طبق این آیات و اوصافی که برای این شب نزول قرآن ذکر شده است، این شب همان شب قدر است، چراکه این تعابیر و اوصاف تنها با شب «قدر» تطبیق می‌کند که خداوند متعال آن‌را در سوره قدر بیان فرموده است. از این آیات علاوه بر این که استنباط می‌شود قرآن در ماه مبارک رمضان به‌صورت دفعی نازل شده است، اینگونه استنتاج می‌شود که این نزول مبارک، در شب قدر و این شب نیز در این ماه مبارک واقع شده است، اما این که کدام یک از شب‌های ماه مبارک رمضان است مشخص نیست.

■■

■ قرآن، مائده الهی در سفره ضیافت رحمانی

علاوه بر این آیات، در روایات پیشوایان معصوم(ع) نیز ماه رمضان، ماه نزول قرآن معرفی شده است. رسول خدا(ص) می‌فرماید: «میان ماه شعبان و شوال، ماه رمضان است که قرآن در آن نازل شده و آن، ماه خدای متعال است؛ ماه برکت، ماه آمرزش، ماه رحمت، ماه توبه و ماه بازگشت به‌سوی خدا، ماه قرائت قرآن و...» از امام صادق(ع) نیز روایت شده است: «تعداد ماه‌ها نزد خدا در کتاب الهی، از آن روز که آسمان‌ها و زمین را آفریده، ۱۲ ماه است، پس آغاز ماه‌ها (درخشان‌ترین و شریف‌ترین آنها) ماه خدای متعال، یعنی ماه رمضان است و قلب ماه رمضان شب قدر است و قرآن در شب اول ماه رمضان نازل شده و با تلاوت قرآن به استقبال این ماه بروا!»

با توجه به این آیات و روایات است که مقام معظم رهبری همگان را به بهره‌مندی از این ضیافت و مائده الهی توصیه می‌فرمایند: «اینکه می‌گویند ماه رمضان، ماه ضیافت الهی است و سفره ضیافت الهی پهن است، محتویات این سفره چه چیزهایی است؟ محتویات این سفره که من و شما باید از آن استفاده کنیم، یکی‌اش روزه است؛ یکی‌اش فضیلت قرآن است. قرآن را گذاشتند در این سفره با فضیلتِ زیاد، بیش از ایام دیگر و به ما گفتند که تلاوت قرآن کنید، اینها همان مائده‌هایی است که سر این سفره گذاشته شده.» ۱۳۸۴/۷/۱۷

بنابراین سزاوار است مؤمنان، به جایگاه و اهمیت قرآن در این ماه مبارک توجه کرده و همان‌طور که در این روایات ضمن بیان زمان نزول قرآن در این ماه مبارک، به ثواب و ارزش قرائت آن نیز اشاره شده است، به قرائت و تدبر و تأمل در قرآن بپردازند و از تعالیم حیات بخش و سعادت آفرین آن درس بیاموزند و بر اساس آموزه‌های آن برنامه زندگی دنیوی و اخروی خود را سامان بخشند؛ چنان که خود قرآن در این رابطه مؤمنان را متذکر می‌شود و به تدبر و تذکر آن رهنمون می‌نماید: «کتابی است که آن را به تو نازل کردیم و در آن برکتی دائمی قرار داده شده تا در آیاتش تدبر کنند و برای این که اهل خرد، متذکر گردند.» (ص/۲۱)

■ قرائت قرآن همراه با تدبر و تأمل؛ راه علاج از گرفتاری‌ها و شرارت‌ها

با توجه به ارزش و اهمیتی که تلاوت قرآن و تفکر و تعقل در آیات نورانی آن در این ماه دارد، مؤمنان باید از چراغ روشنگر تعالیم این کتاب آسمانی و «فرقان میان حق و باطل» در راه هدایت و بندگی الهی به‌خصوص در دوران ظلمانی حاضر که دشمنان به انواع حیله‌ها و برنامه‌های انحرافی تمسک کرده‌اند تا افراد جامعه اسلامی ما و به‌ویژه جوانان را از مسیر هدایت اسلام منحرف نمایند، بهره کافی را ببرند؛ چنان که قرآن خود را به این مشخصه معرفی می‌نماید و می‌فرماید: «خدا بدان کتاب هر کس را که از پی خشنودی او رود به راه‌های سلامت هدایت کند و آنان را از تاریکی‌های (جهل و گناه) بیرون آورد و به عالم نور داخل گرداند و به راه راست رهبری کند.» (مائده،۱۶)

از این منظر است که مقام معظم رهبری در توصیف هدایت‌بخشی قرآن می‌فرمایند: «قرآن هم کتاب علم و معرفت است یعنی دل را و اندیشه انسانی را سیراب می‌کند - قرآن برای آن کسانی که اهل معرفت‌آموزی هستند یک سرچشمه تمام‌نشدنی است - لکن علاوه بر اینها قرآن دستور زندگی هم است؛ قرآن علاوه بر جنبه معرفتی و معرفت‌آموزی دستورات کاربردی دارد برای زندگی، یعنی محیط زندگی را آباد می‌کند، زندگی را از امنیت و سلامت و آسایش برخوردار می‌کند. راه‌های سلامت را، راه‌های امنیت را و راه‌های آسایش در زندگی را به انسان‌ها نشان می‌دهد. انسان‌ها در طول تاریخ دست‌به‌گریبان ظلم و تبعیض و جنگ و ناامنی و لگدمال شدن ارزش‌ها بوده‌اند، امروز هم هستند؛ راه علاج اینها قرآن است. اگر به قرآن عمل کنیم همه این مشکلات برطرف می‌شود.» (۱۳۹۹/۲/۶)

تأمل در سفارشات و توصیه‌هایی که از سوی ائمه اطهار(ع) در خصوص قرائت قرآن بیان شده است گویای اهمیت این مطلب و انذار و توجه مؤمنان به این عمل عبادی در این ماه مبارک است که شایسته است با قرائت این روایات در مجالس مذهبی، شخصی و عمومی، مؤمنان روزه‌دار به‌ویژه جوانان را به بهره‌مندی از معارف عظیم آخرین معجزه الهی و کتاب هدایت بشری رهنمون و ترغیب کرد و با تبیین بیان معارف آن، فصلی از جهاد تبیین را بازگشود تا در این دوران عصر ظلمت معاندان اسلام، به جویندگان حقیقت راهی سعادت بخش را معرفی کرد.

در اهمیت تلاوت قرآن در ماه رمضان، از پیشوایان معصوم(ع) احادیث بسیاری روایت شده که به برخی از آنها در اینجا اشاره می‌شود:

۱. از امام باقر(ع) روایت شده است: «لِکُلِّ شَیءٍ رَبیعٌ وَرَبیعُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ؛ هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن، ماه رمضان است.»

۲. در خطبه معروف پیامبر اسلام(ص) درباره ماه رمضان، این جمله به چشم می‌خورد که فرموده است: «وَ مَنْ تَلَا فیه آیةً مِنَ الْقُرْآنِ کَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِی غَیْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ؛ و هر کس در ماه رمضان، آیه‌ای از قرآن تلاوت کند، پاداش کسی را دارد که در ماه‌های دیگر، ختم قرآن کرده است.»

۳. در روایتی از امام رضا(ع) آمده است: «مَنْ قَرَأَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ آیةً مِنْ کِتَابِ اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ کَانَ کَمَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِی غَیْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ؛ هر کس در ماه رمضان یک آیه از کتاب خدا بخواند، مثل کسی است که در غیر آن، ختم قرآن کرده باشد.»

۴. در خطبه‌ای که امیرمؤمنان علی(ع) در روز اول ماه رمضان در مسجد کوفه ایراد فرموده است، این جمله به چشم می‌خورد: «أیها الصَّائِمُ! تَقَرَّبَ إِلَی اللهِ بِتِلَاوَةِ کِتَابِهِ فِی لَیلِکَ وَ نَهَارِکَ؛ فَإِنَّ کِتَابَ اللهِ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ یَشْفَعُ یَوْمَ الْقِیامَةِ لِأَهْلِ تِلَاوَتِهِ، فَیَعْلُونَ دَرَجَاتِ الْجَنَّةِ بِقِرَاءَةِ آیَاتِهِ؛ ای روزه‌دار! در شب و روزت با تلاوت کتاب خدا به او تقرب بجوی که همانا کتاب خدا شفیعی است که روز قیامت شفاعتش برای قرآن خوانان پذیرفته است و با قرائت آیات آن، از درجه‌های بهشت بالا می‌روند.»

امید است که مؤمنان روزه‌دار به مضامین این احادیث ارزشمند توجه کرده و در سبک زندگی اسلامی و برنامه تربیتی، خانوادگی و اجتماعی خود، معارف آن را سرلوحه و الگو قرار دهند و با تمسک و پناه بردن به آن از فتنه‌های زمانه که امروزه ما را بیشتر از هر زمان دیگر فرا گرفته است، رهایی یابند و به این توصیه پیامبر گرامی اسلام عمل نمایند که می‌فرمایند: «اذا التبست علیکم الفتن کقطع اللیل المظلم فعلیکم بالقرآن؛ هرگاه اضطراب و نگرانی‌ها و مشکلات و نابسامانی‌ها و فتنه‌ها مانند پاره‌های شب ظلمانی بر جامعه شما سایه افکند و در حل مشکلات راه به جایی نبردید بر شما باد که به قرآن رجوع کنید و راهنمایی‌های نجات بخش آن‌را ملاک عمل قرار دهید.» (بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۱۷) همچنین زمانی که نابسامانی‌ها و بی‌نظمی‌ها جامعه و حیات فردی یا معنوی ما را دچار بی‌نظمی و اختلال کرده به قرآن که نظم دهنده و ترتیب دهنده امور اجتماعی است، تمسک جویند؛ چنان که حضرت علی(ع) قرآن را اینگونه و به این خصوصیات معرفی می‌فرمایند: «الا انّ فیه علم ما یأتی و التحدیث عن الماضی و دواء دائکم و نظم مابینکم؛ بدانید که دانش آینده و گذشته در قرآن است و قرآن داروی دردهای جامعه است و نظم و راه سامان بخشیدن در قرآن است.» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۷)

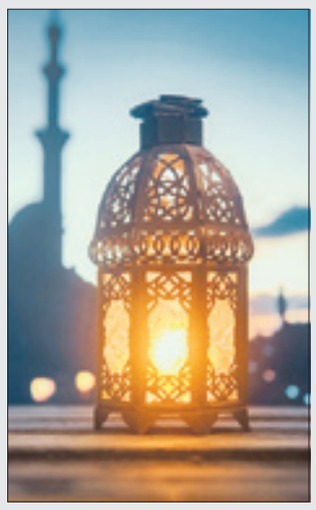

ماه برکت الهی

پیامبر (ص) فرمودند:

شَهرُ رَمَضانَ شَهرُ اللهِ عَزَّوَجَلَّ وَ هُوَ شَهرٌ یضاعفُ اللهُ فیهِ الحَسَناتِ وَ یمحو فیهِ السَّیئاتِ وَ هُوَ شَهرُ البَرَکَةِ:

ماه رمضان، ماه خداست و آن ماهی است که خداوند در آن حسنات را می‌افزاید و گناهان را پاک می‌کند و آن ماه برکت است.

منبع: بحارالانوار، ج ۹۶ ص ۳۴۰، ح ۵